

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی
دانشکده حقوق

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)
گرایش: جزا و جرم شناسی

عنوان:

ماهیت محاربه و افساد فی الارض در مذاهب خمس و حقوق موضوعه ایران

استاد راهنما:

دکتر حسین علی احمدی

استاد مشاور:

دکتر بهروز گلپایگانی

نگارش:

محمدرضا خرمشاد

تابستان ۱۳۹۰

*ISLAMIC AZAD UNIVERSITY
CENTRAL TEHRAN BRANCH
FACULTY OF LAW – DEPARTMENT of
CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY GROUP
LAW M.A thesis
CRIMINAL LAW*

SUBJECT:

*Nature of Moharebeh (fight with God) and Efsad Fel-Arz (Corruption in the Earth) in five
Branches of Sonnah and the Iranian Statutes.*

READER:

Dr. Hossein Aliahamdi

ADVISOR :

Dr. Behruze Golpayegani

BY:

Mohammad reza Khorramshad

Summer 2011

چکیده

این پایان نامه بعد از بررسی لغوی و ادبی محاربه و افساد فی الارض و ذکر اجمالی دیدگاه فقهای شیعه و اهل سنت به ماهیت محاربه و افساد فی الارض از جنبه های مختلف اشاره دارد؛ بر این اساس هر گاه اقدام کسی به محاربه و اعمال زور، سبب ارباب مردم و سلب امنیت از زندگی و مال یا ناموس شان گردد، چنین عملی محاربه و افساد در زمین است و مشمول اطلاق آیه ۳۳ سوره مبارکه مائده و روایات اسلامی خواهد بود، چه این که غرض اصلی او ارباب و سلب امنیت مردم باشد و چه این که غرض اصلی او مورد دیگری باشد. به طور کلی هر عملی که موجب ارباب اهالی یک منطقه شود یا هر عملی که بالقوه موجب ارباب باشد ؛ از مصادیق محاربه با خدا و پیامبر(ص) و سعی در افساد در زمین است .

در قانون مجازات اسلامی ، وضع مجازات های شدید از سوی شارع مقدس بیانگر اهمیتی است که شارع برای صیانت مردم ، تأمین امنیت و آسایش جامعه قائل است ، بعلت تازه تأسیس بودن این موضوع و مباحثی که پیرامون ماهیت آن در فقه امامیه و اهل تسنن و مصادیق آن در عصر حاضر وجود دارد ، بررسی وجوه و تشابه و تفاوت این جرم با جرائم دیگر از قبیل بغی و سایر جرائم محل امنیت داخلی و خارجی از مهمترین مباحث جزائی حقوق موضوعه ایران می باشد و به تفاوت های محاربه با بغی اشاره شده است .

واژگان کلیدی : محاربه ، افساد فی الارض ، حقوق تطبیقی ، مذاهب خمسسه ، فقه امامیه ، ایران .

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۸	بخش اول : کلیات
۹	فصل اول : مفهوم محاربه و افساد فی الارض
۹	مبحث اول : بررسی محاربه و افساد فی الارض از دیدگاه لغوی و قرآنی
۲۶	مبحث دوم : محاربه و افساد فی الارض از دیدگاه فقهاء
۴۴	مبحث سوم : تاریخچه و ارکان جرم محاربه و افساد فی الارض
۵۸	فصل دوم : بررسی قانونی محاربه و افساد فی الارض
۵۹	مبحث اول : ارزیابی قانونگذار در توسعه مفهوم محارب و افساد فی الارض
۸۵	مبحث دوم : حد محاربه و افساد فی الارض و کیفیت اجرای آن
	مبحث سوم : راههای ثبوت محاربه و افساد فی الارض و موارد سقوط و عدم موارد سقوط حد
۹۹	آن
۱۱۱	مبحث چهارم : محاربه و جرایم دارای حکم مشابه
۱۵۹	بخش دوم : ماهیت جرم محاربه و افساد فی الارض

۱۶۰	فصل اول : بررسی ماهوی محاربه و افساد فی الارض
۱۶۰	مبحث اول : مفاد آیه محاربه و افساد
۲۰۲	مبحث دوم : جمع میان دو عنوان محارب و مفسد فی الارض
۲۶۱	فصل دوم : مقایسه ماهیت جرم محاربه با سایر جرائم علیه امنیت عمومی
۲۶۱	مبحث اول : محاربه و بغی
۲۷۲	مبحث دوم : محاربه و تروریسم
۲۸۰	نتیجه گیری
۲۸۳	پیشنهادها
۲۸۴	منابع و مأخذ

مقدمه

طرح مسأله

در شریعت ، جرایم به محذورات شرعی که خداوند متعال از آنها به وسیله حد یا تعزیر منع کرده است تعریف شده اند . و محذور، عبارت است از انجام فعلی که از آن نهی شده و یا ترک فعلی که به آن امر شده است . پس جرم ، انجام عملی است که حرام و دارای مجازات است و یا ترک فعلی است که شرع انور به تحریم و مجازات بر آن تصریح کرده است . جرم در میان پدیده های گوناگون اجتماعی نیز رفتاری مورد انزجار و نفرت جامعه است ، که با توجه به شدت و ضعف آن ، مستلزم عقوبت می گردد . با پیروزی و به ثمر رسیدن انقلاب اسلامی به رهبری حضرت امام خمینی(ره)، یکی از برنامه های دولت اسلامی پس از استقرار نظام اسلامی وضع قوانین کیفری مبتنی بر احکام شرع مقدس و لغو مقررات مغایر بود. طلیعه این تحول پیش از تصویب مقررات جدید با اجرای مجازات های اسلامی که به موجب احکام دادگاه های انقلاب اسلامی در همان روزهای نخستین پیروزی انقلاب نمایان گردید ، آشکار شد . سپس با تصویب مقررات جزایی اسلامی تقسیم بندی جرایم از خلاف ، جنحه و جنایت به حدود و قصاص و دیات و تعزیرات تغییر یافت . در بخش حدود ، محاربه به عنوان جرمی مستقل وارد حقوق موضوعه ایران گردید عمل مجرمانه محاربه ، یکی از عناوین حقوق جزایی اسلامی می باشد. این مبحث در باب محاربه و افساد فی الارض ، بین فقهایی شیعه و سنی مشهور است . در این باب ، مجازات های شدید از سوی شارع مقدس بیانگر اهمیتی است که شارع ، برای صیانت مردم ، تامین امنیت و آسایش جامعه قائل است . به علت جدید التاسیس بودن این موضوع و مباحثی که پیرامون ماهیت و نحوه اجرای آن در فقه امامیه و اهل تسنن و مصادیق آن در عصر حاضر وجود دارد و نیز بررسی وجوه تشابه و تفاوت این جرم با جرائم دیگر از قبیل بغی و سایر جرایم مخل امنیت داخلی و خارجی نیز مطرح شده است لذا موضوع

پایان نامه را بررسی ماهیت این جرم در فقه مذاهب خمس و حقوق موضوعه ایران انتخاب نمودم .

انگیزه تحقیق :

یکی از مصادیقی که فقهاء و حقوق دانان در مهدور الدم بودن و دایره شمول آن اختلاف کرده اند محاربه و افساد فی الارض است و انگیزه من برای شناخت دایره مشمول این حد الهی بوده است .

سوال اصلی و هدف تحقیق :

ماهیت جرم محاربه و افساد فی الارض در مذاهب اسلامی چیست؟ و قانون مجازات اسلامی ایران چه مواردی را شامل این حد می داند؟ و آیا در این زمینه تفاوتی میان فقه و حقوق ایران با مذاهب اهل سنت وجود دارد؟

و هدف این بحث مشخص کردن موضوع حدی است که در شرع بنا به نص قرآن کریم و روایات متواتر و متون فقهی و حقوقی و قوانین جمهوری اسلامی ایران برای محارب معین شده است.

فرضیه :

از موارد اختلاف شیعه با اهل سنت که می توان به آن اشاره کرد این است که اهل سنت محاربه را منحصر به قطاع الطریق می دانند و نظر آنها این است که غیرمباشری در حکم محارب می باشند به عبارتی حکم محارب را به طلوع و رء بار می کنند که تنها شافعی مخالف این نظر بوده و برای غیر مباشر به عنوان محارب اعتباری قائل نمی باشد . و لص (دزد) را

محارب می دانند و مجازات محارب و مفسد فی الارض در بین مذاهب چهار گانه اهل سنت با توجه به حالات مختلفه متفاوت است . از نظر حنفیه ، شافعیه و حنابله مجازات محارب با توجه به عملی که واقع می شود تعیین می گردد ، ولی در مذهب مالکیه ، امام برای تعیین مجازات می تواند یکی از مجازات های مذکور در آیه ۳۳ سوره مبارکه مائده را انتخاب نماید بدون اینکه مقید به قتل و تعیین صلب برای قتل باشد . بلکه امام اختیار تعیین هر یک از مجازات ها را دارد .

شیوه تحقیق :

شیوه تحقیق در این پایان نامه ، به طریق مقایسه ای و به روش کتابخانه ای یا همان مطالعه نظری و بررسی نظرات مختلف فقها و حقوقدانان صاحب نظر در این عنوان می باشد . مجمل بودن کلام فقهاء در این باب و عدم وجود سابقه این عنوان در حقوق موضوعه از دشواری های این تحقیق در این زمینه بوده است .

موانع کار تحقیق :

مجمل بودن کلام فقهاء و در دسترس نبودن منابع اصلی به خصوص منابع مذاهب چهار گانه اهل سنت از موانع کار این پایان نامه بوده است .

فواید تحقیق :

امید نگارنده این بوده است که ابهامات در مسئله محاربه و افساد فی الارض مشخص شود و برای جامعه حقوقی مفید فایده واقع شود .

کاربرد تحقیق :

امید نگارنده این بوده است که با بررسی نظرات فقهاء و حقوق دانان مفاهیم مذکور در مجامع کیفری روشن و مشخص شود .

اهمیت تحقیق :

با کثرت ابهامات موجود در جرم محاربه و افساد فی الارض و حد آن و تشخیص فرد محارب از غیر محارب در دادگاه های جزایی کاری مشکل و دشوار است و این عمل دشواری این تشخیص را بیش از حد کرده است و امید نگارنده بر این بوده است که با بررسی این تحقیق و کنکاش در مورد این مسئله دید روشنی در مقابل عالمان علم حقوق قرار داده شود .

سازمان دهی تحقیق :

این پایان نامه در دو بخش تدوین یافته است

۱- بخش اول کلیات که به دو فصل تقسیم شده است که فصل اول آن مفهوم محاربه و افساد فی الارض می باشد که شامل سه مبحث است که مبحث اول آن بررسی محاربه و افساد فی الارض از دیدگاه لغوی و قرآنی می باشد که شامل سه گفتار است ، در گفتار اول به معنای لغوی محاربه و و در گفتار دوم به معنای لغوی افساد فی الارض و تعریف آن از نظر حقوق دانان پرداخته شده است و گفتار سوم در مورد مفهوم محاربه و افساد فی الارض در قرآن کریم و مقایسه آنها با یکدیگر می باشد ، در مبحث دوم به بررسی مفهوم محاربه و افساد فی الارض از دیدگاه فقهاء و فرق مختلف اسلامی پرداخته و شامل دو گفتار می باشد ، گفتار اول اصطلاح محاربه و افساد فی الارض از دیدگاه فقهای امامیه و گفتار دوم اصطلاح محاربه و افساد فی الارض از دیدگاه فقهای اهل سنت می باشد ، در مبحث سوم به تاریخچه و ارکان جرم محاربه

و افساد فی الارض پرداخته و شامل دو گفتار می باشد ، گفتار اول تاریخچه جرم محاربه و افساد فی الارض و گفتار دوم در مورد ارکان جرم محاربه و افساد فی الارض می باشد.

۲- فصل دوم بررسی قانونی مفهوم محاربه و افساد فی الارض می باشد و شامل چهار مبحث است ، در مبحث اول آن ارزیابی قانون گذار در مفهوم محارب و افساد فی الارض می باشد که شامل دو گفتار است ، که در گفتار اول آن به نقد و ارزیابی کلی پرداخته شده است و در گفتار دوم بررسی عناصر دخیل در تحقق عنوان محاربه و افساد فی الارض می باشد ، در مبحث دوم به حد محاربه و افساد فی الارض و کیفیت اجرای آن پرداخته و شامل دو گفتار است ، گفتار اول حد محاربه و افساد فی الارض و گفتار دوم کیفیت اجرای حد محاربه و افساد فی الارض می باشد در مبحث سوم به راههای ثبوت محاربه و افساد فی الارض و موارد سقوط و عدم موارد سقوط حد آن پرداخته و شامل سه گفتار است ، گفتار اول راههای ثبوت محاربه و افساد فی الارض و گفتار دوم موارد سقوط حد محاربه و افساد فی الارض می باشد ، و در گفتار سوم عدم سقوط موارد حد محاربه و افساد فی الارض بررسی شده است ، در مبحث چهارم به محاربه و جرایم دارای حکم مشابه پرداخته شده است که شامل سه گفتار است ، که در گفتار اول به بررسی جرائم علیه امنیت پرداخته شده است و در گفتار دوم به بررسی جرائم مربوط مقابله با حکومت اسلامی اشاره شده و گفتار سوم، جرائم اخلال در امنیت بررسی شده است.

۳- در بخش دوم این پایان نامه به بررسی ماهیت جرم محاربه و افساد فی الارض پرداخته و شامل دو فصل می باشد ، فصل اول آن ، بررسی ماهوی محاربه و افساد فی الارض می باشد و شامل سه مبحث است ، در مبحث اول به مفاد آیه کریمه محاربه و افساد پرداخته و شامل دو گفتار است که در گفتار اول آن، عنوان محاربه بررسی شده و در گفتار دوم عنوان افساد در زمین بررسی شده است و مبحث دوم آن، در مورد جمع میان دو عنوان محارب و مفسد فی

الارض می باشد و شامل دو گفتار است، در گفتار اول بررسی می کند که آیا افساد فی الارض به تنهایی موضوع برای جواز حکم قتل می باشد یا خیر؟ و در گفتار دوم روایات خاصه وارده در موضوع حد محارب و مفسد فی الارض بررسی می شود .

۴- در فصل دوم این پایان نامه، به مقایسه ماهیت جرم محاربه و افساد فی الارض با سایر جرائم علیه امنیت عمومی پرداخته و شامل دو مبحث است ، در مبحث اول ، محاربه و بغی بررسی شده است که شامل دو گفتار است ، گفتار اول، در مورد معنای لغوی و اصطلاحی بغی می باشد و در گفتار دوم به بررسی و مقایسه ماهیت محاربه و بغی اشاره گردیده است و در مبحث دوم محاربه و تروریسم بررسی شده است که شامل دو گفتار است ، گفتار اول در مورد مفهوم لغوی و حقوقی تروریسم می باشد و گفتار دوم به بررسی و مقایسه ماهیت محاربه و تروریسم می پردازد.

بخش اول : کلیات

فصل اول : مفهوم محاربه و افساد في الارض

مبحث اول : بررسی محاربه از دیدگاه لغوی و قرآنی

گفتار اول : معنای لغوی محاربه

در ادبیات عرب محاربه مصدر باب مفاعله که ماضی آن "حَارَبَ" از ریشه ثلاثی مجرد حرب است. و معنای لغوی آن نقیض «سلم» یعنی آشتی است: " حرب الرجل اي سلبه المال و ترکه بلا شي".^۱

بنابراین، واژه مزبور از نوعی مقاتله (کارزار) گرفته شده که در آن از ابزار قدرت و زور استفاده می شود.

براساس این تعریف بین محاربه به معنای مقاتله، و منازعه به معنای خصومت و عداوت تفاوت قائل می شویم. زبیدی در تاج العروس می گوید: ((حرب در برابر سلم است و این دو واژه نقیض یکدیگرند. از این رو به «قتال»، «حرب» گفته می شود.))^۲ قاموس قرآن نیز "حرب" را به معنای جنگ آورده است و به خاطر همین معنا "محراب" مسجد را که محل جنگ با شیطان و هوای نفس است به این نام نامیده اند.^۳ و علامه طباطبایی در تفسیر المیزان حرب را در برابر سلم به معنای آشتی بیان نموده است.^۴

با نگاهی به تعریف ها و عناوین فوق روشن می شود که ویژگی استفاده از ابزار قدرت در اظهار خصومت و دشمنی در همه آنها وجود دارد گر چه در برخی، چون مصارع، از سلاح

۱ لونیس، معلوف، المنجد في اللغة ، ص ۱۲۴

۲ الحسيني الواسطي النجفي، محب الدين، محمد مرتضي، تاج العروس ، ج ۱ ، صص ۳ و ۴

۳ قریشی، سید علی اکبر ، قاموس قرآن ، ج ۲ ، ص ۱۱۴

۴ موسوی همدانی ، سید محمد باقر ، ترجمه فارسی المیزان ، ج ۵ ، ص ۳۳۴

استفاده نمی شود. بنابراین، استعمال واژه «حرب» در مواردی که جنگ حقیقی و اعمال زور وجود نداشته باشد، استعمال مجازی است، مانند استعمال واژه «حرب» به معنای دشمن در جمله «أنا حربٌ لمن حاربنی» و به معنای محارب در جمله «فلان حرب فلان» و به معنای دشمن و محارب در جمله «فلان حرب لی» (فلانی دشمن و محارب من است، هر چند که محاربتش نباشد...).

بر اساس این تعریف ها در برخی از استعمالات واژه «حرب»، کارزار با اسلحه و دیگر ابزار آلات جنگی و قهری، به مرحله فعلیت نرسیده است لیکن دشمنی در این گونه استعمال ها به منزله قتال و کارزار قرار گرفته است و کلام ابن منظور در جمله «فلان حرب لی، ای: عدو محارب و ان لم یکن محاربا» بیان گر همین استعمال است.^۱

از این رو در لسان العرب، واژه «حرب» را در آیه «فَأَذِّنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ»^۲ به قتل تفسیر کرده است.

آری، او در تفسیر آیه «... الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ»^۳، این واژه را به معصیت و نافرمانی تفسیر کرده است، گویا چون وقوع جنگ حقیقی با خدا و پیامبر را نامعقول می پنداشت کلمه «محاربه» را در آیه به معصیت تفسیر کرد. لیکن ابن منظور وقتی که به تعریف معنای محاربه از دیدگاه علما و مفسران می پردازد، دوباره حرب را به قتال معنا می کند و از عداوت و عصیان به استعمال سلاح و زور تعبیر می آورد.

این معنا را می توانیم در سایر استعمالات و مشتقات این ماده پیدا کنیم، مانند «حربه» به معنای زوبین یا نیزه کوتاه و «حُرب» به معنای همه مالش به تاراج رفت و «حارب» به معنای مُسَل.

۱ ابن منظور، ابی الفضل جمال الدین محمد، لسان العرب، ج ۱، ص ۳۰۴

۲ سوره بقره، آیه ۲۷۹

۳ سوره مائده، آیه ۳۳

گفتار دوم : معنای لغوی افساد فی الارض و تعریف آن از نظر حقوق دانان :

با توجه به اینکه در بررسی موضوع محاربه و افساد فی الارض که معمولاً تحت عنوان خاص در عرف جامعه مطرح است. بیان جزئیات و تعاریف اجزاء آن از ضروریات فهم کامل است. لذا تعریف افساد فی الارض به نظر لفظ عام است و نسبت به محاربه اولویت دارد .

معنای لغوی افساد فی الارض :

در این قسمت جهت درک بهتر تعریف فساد به بررسی معانی ریشه فسد و مشتقات آن می پردازیم.

((افساد اسم مصدر باب افعال می باشد که اسم فاعل آن مفسد است و لغت فساد ، مقابل صحت قرار دارد و به معنای تباه شدن ، پوسیدگی ، فتنه ، آشوب ، ظلم ، لهو و لعب می باشد .))^۱
راغب در مفردات می گوید : ((فساد بیرون رفتن چیزی از حد اعتدال است و تفاوتی ندارد که این بیرون رفتن از حد اعتدال کم باشد یا زیاد و به هر حال صلاح ضد فساد است.))^۲

تعریف افساد فی الارض از نظر حقوق دانان :

افساد فی الارض از عناوینی است که با پیروزی انقلاب اسلامی وارد قوانین جزایی شد. و با عنایت به این که این عنوان یک عنوان کاملاً فقهی است و سابقه زیادی در مباحث حقوقی ایران نداشته است. از این حیث کمتر مورد توجه حقوق دانان قرار گرفته و اگر شخصیتی از آنان در این خصوص بحث کرده است تنها به ذکر چند جمله بسنده کرده است. از جمله کسانی که وارد مقوله شده است جناب آقای دکتر علیرضا فیض است که در کتاب ((مقارنه و تطبیق در حقوق جزای عمومی اسلام)) چنین گفته است : ((فساد در زمین قید دیگری است که در آیه وجود دارد فساد در زمین با توجه به قید زمین جنبه عمومی جرم را می رساند . هر معصیت و جرمی فساد است ولی فساد در زمین نیست . آنچه که به عنوان مصادیق محاربه نام برده شده و ناامن

۱ عمید، حسن ، فرهنگ فارسی عمید ، ص ۱۸۴

۲ راغب اصفهانی ، حسین بن محمد، المفردات فی الغرائب القرآن ، ترجمه دکتر سید غلامرضا خسروی ، جلد دوم ، ص ۲۲۹

کردن راهها و شهرها و اغتشاش در جامعه و سلب امنیت از مردم به وسیله قوای قهریه و سلاح همه از مصادیق آشکار فساد در ارض (مفسد فی الارض) و محاربه است.^۱ از تعریف مذکور چنین استنباط می شود که جناب دکتر فیض برای افساد عنوانی عام در نظر گرفته اند و محاربه را یکی از مصادیق آن دانسته اند.

تعریف دیگر متعلق به آقای دکتر ولیدی است که ایشان این تعریف را به نقل از کتاب ((نظری به قوانین جزایی اسلام)) تالیف آقای علی اکبر حسنی در کتاب ((حقوق جزای عمومی)) خود آورده اند. ایشان می گویند ((نباید مفهوم محارب و مفسد فی الارض را به یک معنی به کار برد مراد از مفسد فی الارض کسی است، که جهت فاسد کردن دیگران تلاش و کوشش داشته و قصد ستیزه جویی، گردنکشی، پیکار و محاربه با خدا و رسول خدا را دارد)).^۲

تعریف دیگر مربوط به آقای دکتر محمد جعفر حبیب زاده است که ایشان چنین بیان می دارند: ((بطور کلی کلمه فساد و مشتقات آن در پنجاه مورد در قرآن به کار رفته است که هر یک دارای مصداق خاصی هستند ولی جامع بین همه آنها همان خروج از اعتدال و به هم ریختن اعتدال و نظم طبیعی یا تشریحی هر چیزی است. لذا مفسد کسی است که به منظور سلب امنیت و ایجاد رعب و وحشت در راس مفسدین، مفسدی قرار دارد که به منظور سلب امنیت و ایجاد رعب و وحشت برای مردم دست به اسلحه می برد و مقابله با جنگ و قتال نظام صالح را که مقتضای ربوبیت خداوند است به مخاطره می اندازد. اما فساد منحصر به محاربه نیست و خروج از اعتدال به هر کیفیتی و به هر میزانی و با هر شیوه و وسیله ای که صورت بگیرد فساد تحقق می یابد بنابراین جرایمی مانند تشکیل باندهای فحشاء و منکرات و ارتشاء و کلاهبرداری، قاچاق مواد مخدر، تحریک و تشویق مردم به بی عفتی و هرزگی و امثالهم که همگی منجر به خروج از حالت اعتدال و میانه روی که حرکت به سوی خداست می شوند از

^۱ فیض، علیرضا، مقارنه و تطبیق در حقوق جزای عمومی اسلام، ج ۱، ۵۸،
^۲ ولیدی، دکتر محمد صالح، حقوق جزای عمومی، ج ۴، ص ۲۴۷.

مصادیق افساد هستند.^۱ و در جای دیگر جهت تکمیل تعریف خود چنین بیان می دارد که فساد در ارض اعم است و محاربه اخص ، لیکن نه به آن معنا که فساد در ارض همه گناهان را شامل می شود که دارای مفسده عمومی هستند . از قبیل اشاعه فحشاء ، ایجاد اغتشاش و بی نظمی ، قاچاق و شیوع مواد مخدر و مسایلی از این قبیل که محاربه نیز یکی از مصادیق بارز آن است که میزان مجازات آن به دلیل رکن خاص مادی به طریق مذکور در آیه تعیین شده است.^۲

لکن همان طوری که قبلاً نیز بیان گردید بنظر می رسد عنوان مذکور که عنوانی عام است می تواند افساد باشد لکن افساد در زمین همان است که در آیه محاربه آمده است باشد .

---

^۱ حبیب زاده ، محمد جعفر ، بررسی جرم محاربه و افساد فی الارض ، ص ۳۱ .
^۲ همان ، ص ۳۷ .

گفتار سوم : محاربه و افساد فی الارض در قرآن کریم و مقایسه آنها با یکدیگر :

محاربه در قرآن کریم :

«حرب» که ریشه محاربه است، در شش جای قرآن به کار رفته است. علاوه بر آیه ۳۳ سوره

مبارکه مائده که محور بحث ماست، در آیه های زیر هم به چشم می خورد:

۱- ((إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِّنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ))

۲- ((فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ))^۱

۳- ((كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ))^۲

۴- ((فَمَا تَنْفَقُهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدِيهِمْ مِّنْ خَلْفِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ))^۳

۵- ((وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِّمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْفِنَنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ))^۴

۶- ((فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَتَخْتَنُمُوهُم فَسُدُّوا الْوَتَانَ فَمَا مَنَّا بَعْدُ وَإِنَّمَا فِدَاءٌ حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أوزَارَهَا ...))^۵

با نگاهی کلی و اجمالی به تفسیر این آیات دریافت خواهد شد که مصداق متیقن ماده «حرب» رویارویی و مقاومت قهر آمیز و مسلحانه در برابر خدا و پیامبر است.

نکات زیر نیز مؤید برداشت و تفسیر یاد شده است:

۱ سوره بقره، آیه ۲۷۸ و ۲۷۹
۲ سوره مائده، آیه ۶۴
۳ سوره انفال، آیه ۵۷ و ۵۸
۴ سوره توبه، آیه ۱۰۷
۵ سوره محمد، آیه ۴

الف) استعمال واضح واژه «حرب» در رویارویی مسلحانه در آیه های ۶۴ از سوره مائده و ۵۷ از سوره انفال و چهار از سوره محمد(ص).

ب) قرارگرفتن واژه «تشرید» (پراکنده کردن دشمنان حربی و پیروانشان) درکنار واژه «حرب» در آیه ۵۷ از سوره انفال.

در خور توجه است که در دلالت و ظهور واژه حرب بر کارزار مسلحانه فرق نمی کند که الف و لام موجود در آن الف و لام عهد باشد یا الف و لام جنس.

ج) ذکر پیمان شکنی دشمنان خدا و مسلمانان در آیات قبل از آیه ۵۷ سوره انفال.^۱

د) فرمان خدا به مسلمانان درباره جمع آوری نیرو و اسلحه به منظور ایجاد ترس در صفوف دشمنان در آیات پس از آیه ۵۷ سوره انفال.^۲

ه) کنار هم قرار گرفتن اصطلاحات «فصرب الرقاب» (زدن گردن ها)، «اثنان فی القتل» (زیاده روی در خونریزی)، «تشدید الوثاق» (سختگیری نسبت به اسیران جنگی) و سایر موارد مشابه در آیه چهار سوره محمد.

و) تعبیر «ایقاد النار» (برافروختن آتش جنگ) در سوره مائده که برجنگ و کارزار واقعی ظهور دارد.

ز) علاوه بر موارد فوق مفسران گفته اند: آیات مذکور درباره جنگ هایی است که بین پیامبر(ص) و یهودیان مدینه (از اهل کتاب) رخ داده است مانند جنگ های آن حضرت با طوایف بنی نظیر، بنی قینقاع، بنی قریظه و دیگر طوایف.

ح) مفسران در باره آیه ربا از سوره بقره، گفته اند: این آیه ربا خوارانی را که پس از فتح طائف، رباهای باقی مانده از عهد جاهلیت را همچنان از بدهکاران خود طلب می کردند، تهدید به جنگ و استفاده از زور می کند.

---

۱ سوره انفال، آیه ۵۶

۲ سوره انفال، آیه ۶۰

بر اساس روایت مقاتل، این آیه در باره چهار برادر از اهل ثقیف (به نام های مسعود، عبد یا لیل، حبیب و ربیعہ فرزندان عمرو بن عمیر بن عوف ثقفی) نازل شده است زیرا اینان به بنی مغیره وام می دادند و ربا می گرفتند. پس از آن که پیامبر به طائف وارد شد و با مردم ثقیف صلح کرد، این برادران اسلام آوردند و طلب باقی مانده از ربای خود را از بنی مغیره درخواست کردند و برای رفع اختلاف خود نزد عتاب بن اسید کارگزار رسول خدا در مکه رفتند. عتاب قضیه را برای پیامبر نوشت و خداوند در پاسخ به آنان، آیه مزبور را نازل کرد.

در شان نزول آیه مزبور نیز گفته اند: عباس و خالد بن ولید در زمان جاهلیت با هم شریک بودند و

معاملات ربوی با فرزندان عمرو بن عمیر از قبیله ثقیف داشتند و پس از اسلام باقی مانده رباهای قبلی را از ایشان مطالبه می کردند که آیه مذکور در این مورد نازل شده است.^۱

ط همه مفسران در تفسیر آیه مسجد ضرار از سوره توبه، گفته اند: منظور از «مَنْ» در آیه «وَإِصَاداً لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ...» ابو عامر راهب است که قبل از آن با رسول خدا به محاربه و کارزار برخاست و در برانگیختن احزاب بر ضد پیامبر نقش زیادی داشت. ابو عامر پس از فتح مکه به طائف گریخت و پس از فتح طائف و اسلام آوردن اهل آن، به روم گریخت و نصرانی شد.

ابو عامر با نوشتن نامه ای به منافقان، از آنها خواست که به ساختن مسجد برخیزند و برای جنگ و قیام بر ضد پیامبر، خود را آماده کنند و از سوی دیگر خود نیز نزد قیصر پادشاه روم رفت تا او را به جنگ علیه مدینه و بیرون راندن پیامبر (ص) از این شهر، تشویق و ترغیب کند.^۲

---

۱ شیخ طبرسی، ابی علی فضل، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ج ۱، ص ۳۹۲
۲ شیخ طبرسی، ابی علی فضل، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ج ۳، ص ۷۳، سیوطی، جلال الدین، در المنتور، ج ۳، ص ۲۷۶، طبری، ج ۱، ص ۱۹